

האם נביא רשאי לחדש מצוה דרבנן: בירור הלכתי והשלכותיו בהגות הרמב"ם

מאת: אליהו קרקובסקי

שנינו בתו"כ סוף פ' בחקתי (מובא במגילה ב: ועוד), "אלה המצות" (ויקרא כז:לד) אין נביא רשאי לחדש עוד דבר מעתה", אמנם ברמב"ם (הל' יסודי התורה ט:א) כשהביא איסור זה "שאינן נביא רשאי לחדש דבר" ציין לפסוק של "לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו" (דברים יג:א), ותמה הלח"מ (שם) למה לא הביא הרמב"ם "אלה המצות" כמו הגמ' והתו"כ. והפשוט בזה שהרמב"ם סובר כמו שביאר הרמב"ן עה"ת (דברים ד:ב, עיי"ש) שאין למדים מהפסוק "אלה המצות" איסור חדש, אלא למדים מפסוק זה שגם נביא אינו רשאי להוסיף וממילא גם לנביא שייך האיסור של כל תוסף, ולכן מביא הרמב"ם הפסוק של "לא תוסף ולא תגרע" שהוא יסוד האיסור של נביא המחזק דבר.

והנה יש לדון באיסור של נביא המחזק דבר, ע"פ מה שכתב הרמב"ם לגבי איסור כל תוסף בהל' ממרים (ב:ט) וז"ל: "הואיל ויש לבית דין לגזור ולאסור דבר המותר ויעמוד איסורו לדורות, וכן יש להן להתיר איסורי תורה לפי שעה, מה הוא זה שהזהירה תורה 'לא תוסף עליו, ולא תגרע ממנו', שלא להוסיף על דברי תורה ולא לגרוע מהן ולקבוע הדבר לעולם **שהוא מן התורה**". והיינו, שאין איסור כל תוסף בתקנות חכמים כל עוד שאין הב"ד קובעים שתקנותיהם הן מן התורה. ולפ"ז יש לחקור האם גם בנביא הדבר כן, האם דוקא כשהנביא מחדש מצוה וטוען שמצותו הוא מן התורה, כלומר שמצותו שווה למצות התורה, עובר בכל תוסף, או דילמא אפילו אם מחדש מצוה "דרבנן", כלומר שאינו טוען שמצותו שווה עם מצות התורה, מ"מ אינו רשאי לחדש.

ומצינו שנחלקו בזה הגרי"ז מבריסק, ובן-אחיו הגרי"ד: בספרו "שעורים לזכר אבא מרי ז"ל" (בענין כיבוד ועונג שבת, הוצ' מוסד הרב קוק, עמ' עא) כתב הגרי"ד כי, "ההלכה נאמרה כי אין נביא רשאי לחדש דבר מדאורייתא. ברם ביחס לד"ס או לדברי קבלה, הנביא מחדש בנבואתו כיון שמצוה זו יכולה להקבע ע"י חכמי המסורה, גם עצמם של כתבי הקדש קובעים אותה המצוה בתורת חובה מדברי קבלה", עכ"ד, ועיי"ש.⁸ והיינו

⁸ דייק שם הגרי"ד שינוי לשון הרמב"ם, שבהל' שבת (פ"ל ה"א) כתב שכבוד ועונג שבת "נתפרשו ע"י נביאים" ואילו בריש הל' מגילה כתב שמקרא מגילה היא "תקנת נביאים". וכתב לבאר החילוק, וז"ל: "בפרט זה כיבוד ועונג שונה מקריאת המגילה. לא מצאנו ואין אנו יודעים ע"ד תקנה מיוחדת שהכניסה כיבוד ועונג לתוך מצוות השבת... [אלא] עצמה של

כסברא הנ"ל, דליכא בל תוסיף במצוה שאינה מן התורה. לעומת זה, בחידושי הגרי"ז נקט בפשיטות דאפילו מצוה שאינה מדאורייתא אין נביא רשאי לחדש.²

והנה מדברי הרמב"ם בהל" יסוה"ת (ט:ב) משמע כדברי הגרי"ז, שכתב שהנביא "לא לעשות דת הוא בא אלא לצוות על דברי התורה ולהזהיר העם שלא יעברו עליה וכו'. וכן אם צונו בדברי הרשות כגון לכו למקום פלוני או אל תלכו, עשו מלחמה היום או אל תעשו, בנו חומה זו או אל תבנוה, מצוה לשמוע לו", ודייק הרב א"ב שולמן בס' ישמח אב ("קונטרס בעניני נבואה", סי' ק"ג ענף ד' סק"ז) דדוקא דברי הרשות הוא שרשאי הנביא הנביא לצוות—אבל לחדש מצוה [אף שאינו טוען שהיא מה"ת] אינו רשאי, שהרי אין זה "דברי רשות". והקשה על זה, וז"ל: "ויש לעיין דמאי שנא ממה שכתב בפ"ב מהל' ממרים שכתב שם שבי"ד יכולים לתקן תקנות ולייסד מנהגים וכו', ומעתה יש לעיין למה לא נאמר כן גם בנביא, שגם אם מצוה לדורות כל שאינו אומר שהוא אסור מה"ת לא יהיה בכלל

הנבואה קבעה את חובת כיבוד ועונג. אין אנו זקוקים לקביעות מיוחדת של ב"ד ולהכרעה מסוימת ע"י חכמי המסורה. גופה של הנבואה ועצמו של דבר ד' ע"י נביאו קובעים מצוות כיבוד ועונג, אף אם ב"ד לא קבע ואף אם הציבור לא קיבל" (שם עמ' סח). שוב הקשה על עצמו שהרי אין נביא רשאי לחדש דבר, ואיך אפשר למצוה להתחדש ע"י נבואה. ותיריך דלא שייך אלא במצוה מה"ת ולא במצוה דרבנן (ועיי"ש תירוץ אחר). (וכדברי הגרי"ז כתב גם פרופ' דוד הנשקה, "ליסודי תפיסת ההלכה של הרמב"ם", שנתון משפט העברי כ', הע' 83.)

ובעצם דיוקו של הגרי"ז, שהרמב"ם מגדיר מצות כבוד ועונג שבת וד' צומות כ"מפורשים בקבלה" או כ"נתפרשו ע"י הנביאים" לעומת מצות מקרא מגילה שהיא "תקנת נביאים", הפשוט הוא ש"מפורש בקבלה" אין פירושו שמקור החיוב בא מדברי הנביא, אלא פירושו שמצוות מד"ס אלו רשומים גם בקבלה—כלומר, בתושב"כ (ועי' למשל הל' איסורי ביאה יב:א). אבל "תקנת נביאים" פירושו כמש"כ הרמב"ם בהקדמה למשנה תורה (מובא לקמן), "אלא כך אנו אומרים, שהנביאים עם ב"ד תיקנו וצוו לקרות המגלה בעונתה", שהנביאים מצטרפים לתקנת הב"ד, ובאמת מקרא מגילה הוא מקרה היחיד של תופעה זו שמצטרפים ב"ד עם נביא (ועי' מש"כ בזה בבית יצחק מ"ב עמ' 593-598).

ע"י בחידושי הגרי"ז עה"ת (החדשים סי' ל"א) על הפסוקים בזכריה (ז:ג-ו) "ויהי דבר ה' אלי וכו' כי צמתם וספוד בחמישי ובשביעי וזה שבעים שנה הצום צמתני אני, וכי תאכלו וכי תשתו הלא אתם האוכלים ואתם השותים", ביאר הגרי"ז: "ונראה בביאורו דהנה הדין דאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה, וא"כ צ"ב מכל התקנות והחיובים שהם מדברי קבלה הא אין נביא רשאי לחדש דבר, אלא דכל דברי קבלה ב"ד תקנו וחיובם הוא מטעם תקנת ב"ד, אלא כיון דנאמר בקבלה לתקן הדבר יש על זה חומר מיוחד. וזה ביאורו, דהם שאלו אם נמשיך בצום, וענו להם דכי צמתם "הצום צמתני אני" וכי אני יכול לגזור עליכם התענית, הלא א"א לחדש דבר כי אם הכל מתקנת בי"ד דתקנתם אתם, וכי תאכלו וכי תשתו אתם האוכלים וכו' וכו' ל"ל כי זה דין שא"א ע"י נבואה וקבלה, כי אם ע"י בי"ד שאתם עשיתם זה", וכו'. מבואר דס"ל שאף ד' תעניות שאינם מדאורייתא, מ"מ אין נביא רשאי לחדש. [ועי' בשיעורו של הגרי"ז הנ"ל שביאר פסוקים אלו ע"פ דרכו.] וע"ע בהגהות ברוך טעם על הטו"א (מגילה ה:), בקונטרס המועדים מתורת בריסק (עמ' מד), ובספר דרכי עזרי עמ"ס סנהדרין (סי' קס"ג). וראה הערה הבאה.